

CARACTERISTICELE TEMPORALE ALE PROPOZIȚIILOR AVERBALE

RUMLEANSCHI Mihail, dr., conf.
(Universitatea de Stat "Alec Russo", Bălți)

În propozițiile cu structură obișnuită (subiect + predicat + obiect + complement) noțiunea de timp este exprimată de cele mai dese ori cu ajutorul formelor gramaticale ale verbelor, care servesc la deosebirea tuturor timpurilor gramaticale, inclusiv de bază – trecut, prezent și viitor. Este clar că în propozițiile averbale timpul nu poate fi exprimat morfologic (cu ajutorul formelor temporale ale verbelor) dat fiind că ele nu dețin verbe. Însă aceasta nu înseamnă că aceste unități nu sînt absolut în stare să exprime categoria timpului, necătînd la faptul că uneori ele sînt socotite atemporale⁷.

În propozițiile averbale ideea timpului nu este principală. Modalitatea de exprimare a timpului este specifică. Figurînd în lanțul vorbirii împreună cu contextul, aceste propoziții pot fi percepute ca unități ce transmit aceeași informație temporală ca și cea exprimată de propozițiile din anturajul lor. Și rolul principal în acest caz îl joacă îndeosebi propozițiile precedente. Aceasta se observă în cazul în care există o dependență vizibilă structural-semantică de propozițiile precedente. De obicei ele îndeplinesc funcții complementare – precizează natura unui subiect sau unui obiect. Însă ele pot avea și funcția de complement adjectival⁸, adică pot servi la nuanțarea unor caracteristici. De exemplu:

1. *Quelque chose a changé, quelque chose s'est effacé sur son visage: Un rien. Un duvet de papillon. Une qualité naïve du trait. Peut-être bien l'enfance même* (H. Bazin, *L'huile sur le feu*, p. 119).

⁷ P. Guiraud, *La syntaxe du français*, Paris, 1963, p. 96.

⁸ A. Rougerie, *L'étude pratique de la langue française*, Dunod; Paris, 1966, p. 195.

2. Il délie, il vagit, ...puis soudain sort de son lit comme Lazare du tombeau, redevient étonnement lucide. *D'une lucidité aiguë, déroutante. Une lucidité de vision-naire* (H. Bazin, La tête contre les murs, p. 320).

În dependență de timpul exprimat în propozițiile anterioare cu structura gramaticală obișnuită, propozițiile averbale sînt percepute la prezent (ex. 2) sau la trecut (ex. 1).

Analizînd însă propozițiile averbale care nu dețin indici de exprimare a procesului, putem vedea că ele se apropie de caracteristica menționată de P. Guiraud. Aceasta se observă cel mai net în descrieri, unde propozițiile cu structură gramaticală obișnuită preferă verbe lipsite de caracteristici procesuale evidente:

3. La salle d'attente, d'ailleurs était vide. *Vide aussi le salon de rotin* (H. Bazin, La tête contre les murs, p. 101).

După substantiv, care este centrul propoziției substantivale, poate urma o propoziție secundară relațională. În astfel de cazuri timpul expresiei substantivale este definit cu mai multă precizie, dat fiind că el este indicat nu numai de timpul propoziției precedente dar și de timpul verbului propoziției secundare relaționale:

4. Un rire aigu traverse la nuit: ce n'est pas celui que j'espérais tout à l'heure, mais c'est tout de même le sien. *Farce féroce! **Drame plein d'astuces qui vous empêche de tomber sur les genoux*** (H. Bazin, L'huile sur le feu, p. 195).

5. Tout d'un coup, voilà que tout se brouille. Elle a une espèce de chaleur. *Un brouillard. **Une toux qui la secoue, qui la casse, et dans la bouche une eau qui monte, une marée*** (L. Aragon, Les cloches de Bâle, p. 251).

Formele gramaticale ale verbului, după cum se știe, constituie unul din factorii principali întru exprimarea timpului în limbă. Însă ele nu sînt singurele mijloace posibile de exprimare a relațiilor temporale. Limba dispune și de alte posibilități de redare a acestor nuanțe. Aceste mijloace sînt destul de importante pentru propozițiile averbale. Astfel, independent de contextul în care se află propoziția averbală, temporalitatea poate fi detectată în expresie reieșind din componența sa lexicală. În multe cazuri propozițiile averbale indică un timp concret – anul, luna, anotimpul anului:

6. L'hiver à Toulon, le printemps à Brest. Je portais bonheur à cause de mon pompon rouge (J. Cayrol, Les corps étrangers, p. 53).

În același fel propozițiile averbale indică timpul zilei sau ziua săptămînei:

7. *Trois heures et demie*. Le chant rouillé des coqs se met à grincer (H. Bazin, *La tête contre les murs*, p. 17).

8. *Mercredi. Plus rien*. Il a parlé, il ne parlera plus (H. Bazin, *L'huile sur le feu*, p. 214).

Uneori enunțul averbal include în componența sa indicații privind o anumită epocă:

9. Une charette, avec trois clous on la répare. *Mais tous ces vestiges d'une ère mécanique* (A. de Saint-Exupéry, *Pilote de guerre*. Oeuvres, p. 262).

Însă această caracteristică are anumite trăsături. Oricare dată, oricare indicație la o gradație a timpului calendaristic presupune o caracteristică temporală ce se reduce la un punct. Punctul exclude orice idee de desfășurare a acțiunii. E clar că în astfel de condiții ideea timpului e redată de către substantive, care exprimă temporalitatea nu în mod procesual dar indicând relația întregii propoziții cu temporalitatea conținută în valorile lor lexicale.

Oricare propoziție legată de context, ori cu situația generală, trebuie într-un anumit fel să dețină relații cu timpul, care în vorbire este exprimat cu ajutorul mijloacelor gramaticale. În propozițiile averbale lipsește indicatorul specific al timpului gramatical – verbul. În acest caz misiunea de a indica temporalitatea și-o asumă alte unități lexicale. De exemplu:

10. La première pensée de Catherine fut pour les Mercurot. *Un joli scandale en perspective* (Aragon, *Les cloches de Bâle*, 1934, p. 229).

Aici adverbul *en perspective* „smulge” propoziția averbală din contextual general și o proiectează spre viitor, ceea ce comunică întregii propoziții o anumită independență și îi aduce o nouă caracteristică temporală, deosebită de cea din contextul anterior.

Mijloacele lexicale, care exprimă temporalitatea, corelează mai mult cu caracteristica aspectual-temporală decât cu ideea timpului propriu zis. Ideea aspectual-temporală devine reală cu condiția că undeva există anumite granițe care definesc durata timpului, începutul și sfârșitul ei. Limba franceză deține mai multe mijloace de exprimare a momentului inițial al timpului și aceste mijloace sînt larg întrebuințate în propozițiile averbale:

11. Un enfant, c'est une tâche trop longue pour moi. *Et, dès l'instant, trop lourde* (H. Bazin, *La tête contre les murs*, p. 122).

12. Sur le chemin, Balandran m'a fait son rapport. *Depuis mon départ, rien. Dromiols, Rat, les Rambard, devenus invisibles* (H. Basco, *Malicroix*, p. 427).

Pentru a defini momentul final al duratei timpului în propozițiile averbale cel mai des se întrebuintează prepoziția *jusqu'à*:

13. – Je vais et je reviens; toi, tu gardes les sacs pendant. *Comme ça jusqu'au dernier* (J. Giono, Regain, p. 129).

Utilizarea în propozițiile averbale a unității *encore* demonstrează că pe linia timpului limita nu numai că a fost atinsă dar și depășită:

14. En attendant, elle remontait les cours des heures, des jours, des semaines, avec une lassitude épouvantable. *Encore une saison d'épuisée!* (Aragon, Les cloches de Bâle, p. 221).

Propozițiile averbale mai dețin și mijloace de redare a unei secvențe a duratei temporale între două date. Cel mai des aceasta are loc cu ajutorul propozițiilor:

15. - Veux-tu gagner 325000 francs? demanda Busard.

- C'est à voir, dit Le Bussan le regardant, en clignant ses yeux...

- *325000, d'ici fin novembre, plus 500 par jour pour ta pension.* Je te logerai (R. Vailland, 325000 francs, p. 78).

Printre propozițiile averbale întâlnim exemple de exprimare a secvențelor temporale cu durată finită:

16. Les deux hommes se regardent. *Pour un instant les voilà copins* (G. Arnaud, Le salaire de la peur, p. 97).

Cînd însă limitele timpului se află undeva în infinit, propozițiile averbale utilizează cuvintele *toujours* sau *jamais*:

17. Je collectionnai mes trouvailles à la cadence d'une pierre environ par hectare. *Toujours cet aspect de lave pétrie. Toujours cette dureté de diamant noir* (A. de Saint-Exupéry, Terre des hommes. Oeuvres, p. 124).

18. Quand je l'interrogeais: "il ne vient personne par là? – Non répondait-il, c'est trop grand..." *Du passeur, Le Grelu, jamais un mot* (H. Basco, Malicroix, p. 235).

Uneori durata în propozițiile averbale este indicată destul de concret (în ore, minute):

19. Il revint nettement devant ses yeux l'air grave et anxieux de M.P. Un instantané, quelque part dans sa tête. *Quelques secondes de conversation.* C'était fini (R. Merle, Week End à Zuydcoote, p. 27).

20. *Séance d'une heure. D'abord sur le ton soutenu.* Vous êtes de celles qui... Nous sommes de celles qu'on... (H. Bazin, Lève-toi et marche, p. 95).

Uneori în propozițiile averbale găsim nu numai indicații asupra unor caracteristici aspectual-temporale dar și o localizare a lucrurilor și

evenimentelor, succesivitatea lor pe linia temporală. Realizarea acest ora are loc cu ajutorul prepozițiilor *avant, puis* ș.a.:

21. À quel moment avais-je été touché à mort ? Cela s'était fait un peu à mon insu; lentement mais inexorablement. *La petite mort avant la grande* (J. Cayrol, Les corps étrangers, p. 74).

22. Il se mêlait peu à peu à la terre Séché par le soleil et reçu par la terre. *Trente années de travail, puis ce droit au sommeil et à la terre* (A. De Saint-Exupéry, Terre des hommes, Oeuvres, p. 149).

Astfel, pe parcursul analizei am observat că propozițiile averbale, neavând forme gramaticale verbale proprii pentru a exprima timpul, nu sînt cu totul atemporale. Lipsite de verb, ele folosesc alte mijloace pentru a exprima caracteristici aspectual-temporale. Ideea aspectual-temporală în acest caz este definită ori de contextul cu care aceste propoziții întrețin anumite relații, ori ele dețin unități ce pot singure exprima această caracteristică. Însă ele dețin caracteristica dată numai atunci cînd are loc o contrazicere între timpul gramatical al contextului anterior cu ideea temporală exprimată de propoziția averbală.

Étant souvent traitées comme des unités atemporelles, les propositions averbales peuvent tout de même exprimer la notion du temps. L'article est consacré à l'étude de certains cas où ce type de propositions détiennent des valeurs temporelles.